

כו/כה-כט כה וְהִרְבִּיתִי אֶת-זַרְעֲךָ בְּעִבּוֹר אַבְרָהָם עִבְדִּי: וַיְבִן שָׁם
 מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיִּט־שָׁם אֱהֻלוֹ וַיִּכְרוּ-שָׁם
 כו עִבְדֵי-יִצְחָק בְּאֶרֶץ: וַאֲבִימֶלֶךְ הַלֵּךְ אֵלָיו מִגֵּרָר וְאַחֲזֵת
 כו מִרְעֵהוּ וּפִיכֹל שַׁר-צָבָאוּ: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מִדּוֹעַ
 כח בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שָׁנֵאתֶם אֹתִי וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאֲתֶכֶם:
 כח וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רָאוּ כִּי-הָיָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַיֹּאמֶר תְּהִי
 נָא אֱלֹהֵי בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרַתָּה בְרִית עִמָּךְ:
 כט אִם-תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעַנּוּךָ וּכְאֲשֶׁר
 עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק-טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתָּה עִתָּה

בעל הטורים

(כח) ראו. ד' במסורת, ב' כתיב בו' וב' בה' – "ראו ראינו"; "וראו ראו"; "ראה ראיתי";
 "אם ראה תראה בעני אמתך". וחד "שבתני וראה תחת השמש". הנה דאירי ברבים, כמו
 "ראו ראינו", "וראו ראו", כתיבי בנינו. והנה דאירי ביחיד כתיבי בה"א. דיש אם למקרא,
 קרי ביה ראה שהוא לשון יחיד:

(כט) אתה עתה. ג' במסורת – הקא "אתה עתה ברוך ה'"; ואידך "אתה עתה תעשה
 מלוכה"; ואידך "ואתה עתה הקל מעבדת אביך וגו' ומעלו הכבוד". שהמליכו ליצחק
 עליהם. וזהו "אתה עתה תעשה מלוכה", והקלו עלם מעליך:

BAAL HATURIM ELUCIDATED

with afflictions⁶⁹ which were not in accordance with the Attribute of Divine Mercy.⁷⁰

28. ראו — SEEN.⁷¹ A masoretic note on this word reads: *Four, ר' ב' כתיב בו' וב' בה'*, [that is, this word appears four times in the Tanach, twice spelled ראו, with a ו, and twice spelled ראה with a ה]. They are: (i) here, *ראו ראינו*, *We have indeed seen*; (ii) *וראו ראו*, *And surely you see (Isaiah 6:9)*; (iii) *ראה ראיתי*, *I have indeed seen (Exodus 3:7)*; and (iv) *אם ראה תראה בעני אמתך*, *If You will indeed see the suffering of Your maidservant (I Samuel 1:11)*. And there is one [more verse that contains this word, but with a ו prefix]: *שבתני וראה תחת השמש*, *I returned and saw under the sun (Ecclesiastes 9:11)*.

69. This is a reference to Isaac's blindness (see 27:1 below). Although Jacob also had many afflictions (see below 47:9), nevertheless, his days ended in serenity (see Baal HaTurim to 47:28 below, s.v., *שבע עשרה שנה*; Y.S.).

70. *Peirush HaRokeach*; see *Bereishis Rabbah* 65:9.

71. The word *ראו*, *seeing*, is a gerundive form which is used to indicate the ongoing present. Whereas it is a form of the verb root *ראה*, which is classified as a *ל"ה* verb [i.e., the third root letter is ה] we would expect it to be spelled *ראה* [as, for example, *דלה*, *drawing (Exodus 2:19)*, from the root *דלה*; *קנה*, *buying (Leviticus 14:25)*, from the

root *קנה*]. The Baal HaTurim's comment explains why Scripture sometimes deviates from the *ראה* spelling and uses *ראו* instead. His explanation is not intended as a general grammatical rule for all *ל"ה* verbs. Rather it is an allusionary exposition specific to the root *ראה* as used in the *Tanach*.

72. The masoretic note continues *וראה וראה* [with a prefix], as there is one [appearance of] *וראה* [with a prefix], as the Baal HaTurim cites further in this comment. In some editions, both the masoretic note and the Baal HaTurim's comment read: *ה' ב' כתיבו ג' כתיב ו' and three [with a] ה' ו' and two spelled [with a]*. That note includes the word *וראה*. It should be noted that most masoretic notes that group words

and increase your offspring because of Abraham my servant.”²⁵ He built an altar there, invoked HASHEM by Name, and there he pitched his tent; there Isaac’s servants dug a well.

²⁶ Abimelech went to him from Gerar with a group of his friends and Phicol, general of his legion. ²⁷ Isaac said to him, “Why have you come to me? You hate me and drove me away from you!”

²⁸ And they said, “We have indeed seen that HASHEM has been with you, so we said, ‘Let the oath between ourselves now be between us and you, and let us make a covenant with you: ²⁹ If you do evil with us. . .! Just as we have not molested you, and just as we have done with you only good, and sent you away in peace — you, now,

BAAL HATURIM ELUCIDATED

In those verses where the subject is plural [i.e., רָאוּ רְאִינוּ, *We have indeed seen*, and וּרְאוּ רְאוּ, *And surely you (plural) see*], the term is spelled רָאוּ with a ו, but in those verses where the subject is singular, it is spelled רָאָה with a ה, for the pronounced form of Scripture is primary.⁷³ Thus, רָאָה may be read as רָאָה, a singular form.⁷⁴

29. אַתָּה עַתָּה — וְעַתָּה, NOW. The masoretic note,⁷⁵ גִּי, means that this phrase appears three times in the *Tanach*: (i) here, אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ הוּא, *You, now, O blessed of HASHEM*; (ii) אַתָּה עַתָּה תַעֲשֶׂה מְלוּכָה, *You, now, exercise kingship (I Kings 21:7)*; and (iii) וְאַתָּה עַתָּה וְאִתָּה הַכֶּבֶד וְיָמְעֵלוּ הַכֶּבֶד, *And you, now, lighten your father’s [difficult] workload and his heavy yoke (I Kings 12:4)*. [This intimates that] the people accepted Isaac as a king over them, and thus [they said to him], “*You, now, exercise kingship, and they will lighten their yoke from upon you.*”⁷⁶

by spelling do not include prefixed and non-prefixed words in the same note. Nevertheless, masoretic notes that combine such words are not uncommon. See, for example, Baal HaTurim’s next comment and note 75 there.

73. The text follows the early printed editions. The Baal HaTurim borrows a phrase that refers to a fundamental question of methodology in Scriptural exposition. While there is certainly no dispute regarding how the particular word is to be read, the question centers on whether יש אָם לְמִסּוּרָת, *the written form is primary*, i.e., the Scriptural allusions to the Oral Laws are embedded in the written form of the word [since this is the *physical* record of God’s word transmitted to Moses at Sinai]; or יש אָם לְמִקְרָא, *the pronounced form is primary*, i.e., these allusions are keyed to the vowelized form of the word (see *Rashi to Makkos 7b*).

Although this question does not affect our verse, the Baal HaTurim borrows the phrase יש אָם

לְמִקְרָא, *the written form is primary*, to show that variations in spelling of the same word in different verses are not trivial, rather each spelling has its own lesson.

74. *R’ Yehudah HaChassid*. In its literal sense רָאָה is a gerund and means *seeing*. Now gerunds do not have different forms for singular and plural. The Baal HaTurim means that the spelling רָאָה may be vowelized רָאָה, *he saw* (as in 29:10 below), while רָאוּ may be vowelized רָאוּ, *they saw* (as in 9:23 above). Thus, like רָאָה, רָאָה may be considered singular; and like רָאוּ, רָאוּ may be considered plural (*VeChur LaZahav*).

75. The note appears at each of the two verses in *Kings*. Although the third appearance of this phrase contains a ו prefix, the subject of this masoretic note is the combination עַתָּה אַתָּה, rather than verses in which the phrases are identical in every way.

76. According to *Sefer HaYashar*, Abimelech had Isaac and Rebecca dressed in royal garments and

כא וַיִּחַפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרַת וַיְרִיבוּ גַם עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שְׁטֹנָה:
 שטנה. כנגד המן שכתב שטנה על ירושלם (סדר עולם פרק כט) ⁵⁰ ולכן שטנה ב', דהכא
 וההיא דהתם (עולא ד ו) ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי
 יהודה וירושלים.

כב וַיַּעֲתֶק מִשֵּׁם וַיִּחַפֵּר בְּאֵר אַחֲרַת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת
 וַיֹּאמֶר כִּי עֲתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ:

רחובות. כנגד יון שגזרו שלא יטבלו כדי למונעם מפריה ורביה, ונעשה להם נס ונודמן
 להם מקוה בבית לכל אחד ואחד (מדרש מעשה מנוכה) ⁵¹. וזהו ופרינו בארץ.

כד וַיִּרְא אֱלֹיו יְהוָה בְּלִילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם אָבִיךָ אֵל
 תִּירָא כִּי אֲתָךְ אֲנֹכִי וּבְרַכְתִּיךָ וְהִרְבִּיתִי אֶת זְרַעְךָ בְּעַבְדֹּר אֲבֹרָהֶם
 עַבְדֵי:

אנכי אלהי אברהם אביך. ולא כתוב "ה' אלהי" כמו באברהם ⁵² (לעיל טו ז) ויעקב (להלן
 כח יג) ⁵² לפי שנתייטר ביסורין בלי מדת רחמים (כ"ר סה ח) ⁵³.

כח וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רְאִינוּ כִּי הָיָה יְהוָה | עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אֱלֹהֵי בֵינוֹתֵינוּ
 בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וּנְכַרְתָּהּ בְּרִית עִמָּךְ:

ראו. ה' במסורת. וב' כתיבי בוי"ו וג' בה"א. ראו ראינו. וראו ראו (ישעיה ו ט). ראה
 ראיתי (שמוס ג ז). אם ראה תראה בעני אמתך (ש"ל א יא). שבתי וראה תחת השמש
 (קהלמ ט יא). הנך דאיירי ברבים כמו ראו ראינו וראו ראו כתיבי בוי"ו, והנך דאיירי
 ביחיד כתיבי בה"א דיש אם למסורת (סנהדרין ד). שכתוב ראה שהוא לשון יחיד ואינך
 כתוב ראו, לשון רבים ¹.

כט אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רְעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגְעַנְנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב
 וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֲתָה עֲתָה בְּרוּךְ יְהוָה:

ז. בדפוי: דיש אם למקרא קרי ביה ראה לשון יחיד. ובמסורה: ראו, ד' ב' כתיבי וי"ו וב' ה"א ע"כ. וכ"ה בטמיה לרי"ח. אך בהמשך
 מנה ה' פסוקים כמש"כ רבינו רצ"ע.

50. ותלו את עשרת בני המן על אשר כתבו שטנה
 על יושבי יהודה וירושלים. וביל"ש אסתר רמז
 תתרמה נאמר שהמן ובניו כתבו שטנה על ירושלים.
 ועיין רש"י אסתר ט, י. וכ"ה ברמב"ן: והשני קרא
 שמה שטנה, שם קשה מן הראשון והוא בבית שני
 שקרא אותו בשמו שכתוב בו ובמלכות אחשורוש
 בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה
 וירושלים וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו
 וגלו ממנו גלות רעה.
 51. נדפס באוצר מדרשים עמ' 189. וכ"ה ביוצר
 לשבת ראשונה של חנוכה: "טהר טבילות
 מקוה החדיל. טסו קדושים מנשיהם להבדיל. טרחם
 סקרת גם להגדיל. יחיד ונשא שוכן שמים. זמן לכלם
 מקואות מים. יען חסידיו מיחדיו פעמים". ובפנים
 הוספתי "בבית" עפ"י כתי" מ' ובכתי" פ"פ: בבית
 כל אחד ואחד. וע"ע יל"ש ח"ב רמז תתקסד. ובס'
 ליקוטי יהודא עמ' קמד מביא בשם האמרי אמת

דלפי ד' הבעה"ט אתי שפיר נוסח הברכה "שעשה
 נסים" לשון רבים, שהיו הרבה נסים. ועיין בס'
 אמרי אמת בראשית עמ' 168 מש"כ בד' הבעה"ט.
 שהנס של מקוה אחד הוא עם הנס השמן ששניהם
 נעשו בשביל טהרה. ואיתא שם נעשה בו נס
 והדליקו ממנו ח' ימים, והלא טומאה הותרה
 בציבור, אולם הנס היה חיבה יתירה לישראל
 שהשתוקקו לטהרה, עי"ש בהמשך דבריו, בעמ'
 172, שם. וע"ע במילואים בהערות הגרי"נ שטון
 זצ"ל בשם החת"ס.
 52. ר"ל באברהם כתוב "אני ה'" ואילו ביעקב
 "אני ה' אלהי".
 53. יצחק תבע יסורין וכי' א"ל הקב"ה חייך דבר
 טוב תבעת וממך אני מתחיל. מתחילת הספר
 ועד כאן אין כתיב יסורין וכיון שעמד יצחק נתן לו
 יסורים ויהי כי זקן יצחק ותכהין. ועיין להלן כת,
 יג ד"ה ואלהי יצחק.